

NIKOLAY ANDREYEVICH KISLYAKOVNING MARKAZIY OSIYO ETNOGRAFIYASIGA QO'SHGAN HISSASI

Chorshanbiyev Boyto'ra Chori O'g'li

Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. Ushbu tezis orqali mashhur sovet etnografi Nikolay Andreyevich Kislyakovning ilmiy izlanishlari va Markaziy Osiyo xalqlari etnografiyasini o'rganish jarayonida qilgan ishlari tahlil qilinadi. Olimning Markaziy Osiyo xususan, Sox vodiysi, Isfara, Qorategin, Buxoro va Qashqadaryo hududlarida yashovchi aholi haqidagi tadqiqotlari, shuningdek, oila, nikoh, qarindoshlik, meros, xo'jalik va an'anaviy marosimlarga oid ilmiy qarashlari ko'rib chiqiladi. Kislyakovning dala tadqiqotlari asosida to'plagan etnografik materiallari Markaziy Osiyo xalqlarining XIX asr oxiri – XX asr boshlaridagi ijtimoiy-madaniy hayotini o'rganishda muhim manbalardan hisoblanadi.

Kalit so'zlar: N.A. Kislyakov, etnografiya, Markaziy Osiyo, tojiklar, Sox vodiysi, Farg'ona vodiysi, Buxoro amirligi, oila, nikoh, etnogenez.

Markaziy Osiyo xalqlarining tarixiy-etnografik xususiyatlarini o'rganishda XIX asr oxiri va XX asr boshlariga oid ilmiy tadqiqotlar alohida ahamiyatga ega. Mazkur davrda mintaqa xalqlarining an'anaviy xo'jaligi, oilaviy munosabatlari, urf-odatlar va ijtimoiy tuzilishida muhim o'zgarishlar yuz bergan. Ushbu jarayonlarni o'rganishda N.A. Kislyakovning ilmiy merosi muhim o'rin egallaydi.

Nikolay Andreyevich Kislyakov Markaziy Osiyo xalqlari etnografiyasini, ayniqsa tojik xalqining an'anaviy madaniyati va ijtimoiy hayotini chuqur o'rgangan olimlardan biridir. Uning ilmiy faoliyati faqat Tojikiston hududi bilan cheklanmay, Buxoro, Farg'ona vodiysi, Sox, Isfara,

Qorategin, Qashqadaryo¹ va boshqa tarixiy-etnografik hududlarni ham qamrab olgan.²

Kislyakovning ilmiy merosida tojiklarning oila va nikoh munosabatlari alohida o‘rin tutadi.³ Olimning 1959-yilda nashr etilgan “Семья и брак у таджиков. По материалам конца XIX — начала XX в.” nomli monografiyasi tojiklarning an‘anaviy oilaviy hayotini o‘rganishga bag‘ishlangan fundamental tadqiqotlardan biridir.

Mazkur asarda nikoh shakllari, sovchilik, unashtirish, to‘y marosimlari, qalin, sep, qarindoshlik munosabatlari, patriarxal oila va oiladagi iqtisodiy munosabatlar tahlil qilingan.⁴ Muallif turli hududlardan to‘plangan etnografik materiallarni qiyosiy tahlil qilish orqali tojiklarning oilaviy an‘analaridagi umumiy va mahalliy xususiyatlarni aniqlashga harakat qilgan.

Kislyakovning yana bir muhim yo‘nalishi — Sox vodiysi va Farg‘ona vodiysi aholisi etnografiyasidir. Uning “Таджики долины Соха” tadqiqoti Sox vodiysida yashagan tojiklarning xo‘jaligi, turmushi, ijtimoiy munosabatlari va madaniy an‘analarini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi.

Sox vodiysi tarixan turli etnik va madaniy guruhlar o‘zaro aloqada bo‘lgan hududlardan biridir. Shu sababli Kislyakovning ushbu hududga oid materiallari o‘zbek va tojik aholisi o‘rtasidagi tarixiy-madaniy aloqalarni o‘rganishda ham katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, xo‘jalik yuritish, kiyim-kechak, marosimlar, oilaviy munosabatlar va mahalliy urf-odatlarida kuzatiladigan o‘zaro ta’sirlar etnografik jihatdan muhimdir.

Olim Isfara tojiklari etnografiyasiga ham e’tibor qaratgan. Uning

¹ Кисляков Н.А. «Некоторые материалы по этнографии таджиков верховий Кашка-Дарьи» // *Труды Академии наук Таджикской ССР*. Вып. СХХ. Сталинабад, 1960.

² Кисляков Н.А. Семья и брак у таджиков. По материалам конца XIX — начала XX в. — Л.: Наука, 1959.

³ Бакиев Рузибек Усмонович. «Вклад Н. А. Кислякова в изучение истории и этнографии Таджикистана» — tarix fanlari nomzodi dissertatsiyasi, mutaxassislik 07.00.02 — Отечественная история. Dushanbe, 2016.

⁴ Кисляков Н.А. «Некоторые материалы к вопросу об этногенезе таджиков» // *Краткие сообщения Института этнографии*. Вып. XXX. М., 1958

“Некоторые материалы по этнографии исфаринских таджиков” nomli tadqiqoti Farg‘ona vodiysining tarixiy-etnografik xususiyatlarini o‘rganish uchun qimmatli material beradi.

Kislyakov ilmiy faoliyatida Buxoro amirligi aholisi ham muhim o‘rin tutadi. Uning “Патриархально-феодальные отношения среди оседлого сельского населения Бухарского ханства в конце XIX — начале XX в.” asarida Buxoro hududidagi o‘troq qishloq aholisi orasidagi ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlar tahlil qilingan.

Mazkur tadqiqotlar orqali XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Buxoro hududidagi qishloq jamoalari, mulkiy munosabatlar, mehnat taqsimoti va patriarxal an‘analar haqida tasavvur hosil qilish mumkin. Bu materiallar O‘zbekistonning ijtimoiy va etnik tarixini o‘rganishda ham muhim ahamiyatga ega. 1969-yilda nashr etilgan “Очерки по истории семьи и брака у народов Средней Азии и Казахстана” asari Kislyakovning qiyosiy-etnografik tadqiqotlaridagi muhim bosqichdir. Ushbu asarda Markaziy Osiyo va Qozog‘iston xalqlarining oila va nikoh institutlari qiyosiy ravishda o‘rganilgan.⁵

Kislyakovning ilmiy merosining muhim jihatlaridan biri uning dala materiallariga katta e‘tibor berganidir. Olim mahalliy aholidan ma‘lumot yig‘ish, marosimlarni bevosita kuzatish va turli hududlardan olingan materiallarni qiyoslash orqali etnografik xulosalar chiqargan.

Xulosa qilib aytganda, N.A. Kislyakovning ilmiy merosi Markaziy Osiyo, xususan, tojik va o‘zbek xalqlarining tarixiy-etnografik hayotini o‘rganishda muhim ilmiy ahamiyatga ega. Uning oila va nikoh, qarindoshlik, meros, xo‘jalik, marosimlar va etnik jarayonlarga bag‘ishlangan tadqiqotlari mintaqaning an‘anaviy jamiyatini tushunishga imkon beradi.

⁵ Кисляков Н.А. Очерки по истории семьи и брака у народов Средней Азии и Казахстана. — Л.: Наука, 1969.

Ayniqsa, Kislyakovning Sox vodiys⁶i, Isfara, Qorategin va Buxoro hududlariga oid materiallari O‘zbekiston va Tojikistonning tarixiy-etnografik aloqalarini o‘rganishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Olimning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, Markaziy Osiyoda xalqlarning tarixiy-madaniy rivojlanishi uzoq vaqt davomida o‘zaro aloqalar, madaniy almashinuv va qo‘shnichilik munosabatlari sharoitida kechgan⁷. Shu jihatdan Kislyakovning ilmiy merosini zamonaviy tarix, etnografiya va antropologiya tadqiqotlari doirasida qayta ko‘rib chiqish dolzarb masalalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Кисляков Н.А. Семья и брак у таджиков. По материалам конца XIX — начала XX в. — Л.: Наука, 1959.
2. Кисляков Н.А. Очерки по истории семьи и брака у народов Средней Азии и Казахстана. — Л.: Наука, 1969.
3. Кисляков Н.А. Таджики долины Соха.
4. Кисляков Н.А. Некоторые материалы по этнографии исфаринских таджиков.
5. Кисляков Н.А. Патриархально-феодальные отношения среди оседлого сельского населения Бухарского ханства в конце XIX — начале XX в.
6. **Бакиев Рузибек Усмонович. «Вклад Н. А. Кислякова в изучение истории и этнографии Таджикистана» — tarix fanlari nomzodi dissertatsiyasi, mutaxassislik 07.00.02 — Отечественная история. Dushanbe, 2016.**

⁶ Кисляков Н.А. Таджики долины Соха.

⁷ Кисляков Н.А. Патриархально-феодальные отношения среди оседлого сельского населения Бухарского ханства в конце XIX — начале XX в.

7. Кисляков Н.А. «Некоторые материалы по этнографии таджиков верховий Кашка-Дарьи» // *Труды Академии наук Таджикской ССР*. Вып. СХХ. Сталинабад, 1960.

